

Florilegi de flaires (2)

Text > VICENÇ PAGÈS JORDÀ

En el darrer article repassàvem les olors que fa el temps (l'estiu, la tardor, el passat). Avui ens fixarem en olors que poden adoptar els espais. Quan acabem aquest díptic dedicat a les descripcions d'olors haurem conegut els millors autors de no-ficció del rodal, que són també els que incorporen les millors descripcions, les quals tendeixen a augmentar en extensió i importància com menys rellevant resulta l'acció (de fet, estan destinades a compensar, per dir-ho així, l'escassa dimensió de l'acció). En aquest sentit, destaquen Gaziell i Josep Pla, que van excel·lir en l'evocació del passat viscut de primera mà. És el cas també d'Antoni Puigverd i d'Adrià Pujol, que durant la segona dècada d'aquest segle han publicat els seus millors llibres, tots dos de records reelaborats amb precisió d'orfebre. És el cas, finalment, de dos autors tan diferents com Salvador Dalí i Miquel Pairolí, dos mestres en l'evocació olorosa que segueixen la petja de Marcel Proust, l'autor que va basar la reconstrucció del temps perdut en l'olor de la magdalena més coneguda de la literatura.

A *La tragèdia de cal Pere Llarg* (1923), Eduard Girbal Jaume veu Barcelona com la suma de dues menes d'olors, les naturals que porta el mar i les artificioses del port: «Aquella brisa ratxosa que escombrava els molls i arriassava les aigües i que els hi duia, alhora, mil sentors barrejades de brea i de tartrà, d'oli i de garrofa, de canyella i de càmfora, de fustes i d'espècies, d'ova i de sal i de llavors fermentades, de totes les pureses de mar endins i de totes les immundícies dels racons d'aigües sotaventades i putrefactes de la dàrsena, els hi oprimia els polsos i carregava el cap [...]».

Dels pins a l'església

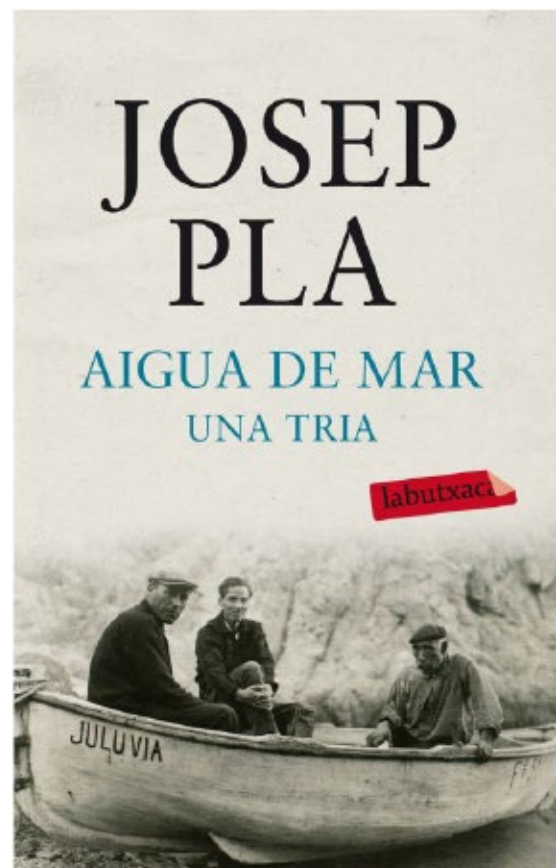
En el text «Navegació d'estiu», inclòs dins *Aigua de mar* (1966), Josep Pla mira d'acostar-se a l'olor que emeten

els pins d'una de les seves platges preferides: «Com a Tamariu, el perfum dels pins no l'he sentit enlloc més: és una invasió gairebé sòlida, intensa, que arriba a l'obsessió —un perfum que impregna les coses, les robes, les persones, els arreu de pesca, els llaguts i fins i tot els sofregits de l'arròs que es fan en el país, els cabells de les noies, els seus braços, l'interior de les cases, l'aire que circula, els focs que s'hi encenen. És una olor una mica espessa, d'un arabesc no gaire complicat, d'un esperit una mica terra a terra, però inconfusible, que no forma un perfum dolç, però capítos i d'una voluminosa presència».

Aquesta olor contrasta amb la de l'església de Palafrugell, que Pla esmenta a *El quadern gris* (1966): «He entrat a l'església. Desagradabilíssima sensació de mala olor inconcreta —d'aire respirat i tornat a respirar, esgotat, devastat, d'un aire com si n'haguessin separat l'oxigen i hagués quedat reduït a una concentració microbiana antiga i densa d'una qualitat dolça, freda, llepissosa, desagradable—, una qualitat que fa posar pell de gallina». (Ja que parlem de Pla, pot ser revelador saber quina olor feia el mas de Llofriu on vivia. Josep Martinell la recorda a *Josep Pla vist per un amic de Palafrugell*: «Quan pugeu l'escala del mas que va a la gran sala del primer pis, sentiu una forta olor de gra emmagatzemat». No és un perfum banal, ja es veu, sinó l'olor de la producció.)

Al llibre de memòries titulat *Tots els camins duen a Roma*, Gaziell resumeix les olors de tres ciutats en una sola frase: «París feia olor d'asfalt, Madrid de cavallerissa i Barcelona de gas».

Miquel Pairolí, a la novel·la *Cera*, vincula l'olor d'un personatge amb la de la Girona on viu: «De fet, Obdúlia desprenia una fortor petita i insistent que no arribava a pudor perquè aquella roba, que de part de dins recollia l'olor corporal, de part de fora anava impregnada d'una ferum d'església,

>> Portada de *Navegació d'estiu*, en què Josep Pla mira d'acostar-se a l'olor que emeten els pins. (Font: EDITORIAL DESTINO)

Salvador Dalí i Miquel Pairolí, dos mestres en l'evocació olorosa, segueixen la petja de Marcel Proust, l'autor que va basar la reconstrucció del temps perdut en l'olor de la magdalena més coneguda de la literatura

i de la barreja de l'una i de l'altra se n'originava una emanació nova i molt característica, no pas agradable, però tampoc fatalment vomitiva, tal vegada per costum, perquè pertanyia a una gamma d'efluvis freqüent a la ciutat».

Més enllà de la descripció significativa, les olors també es poden utilitzar per produir un efecte sinestèsic, és a dir, poden servir per barrejar sensacions que ens arriben a través de sentits i àmbits diferenciats. Una sinestèsia és, per exemple, el que trobem en el conte «Son», de Sílvia Manzana, inclòs en el recull *Quatre llunes, un instant* (1994). Son és el nom d'un gos que, després de viure estimat pels seus amos, mor i és enterrat amb gran dolor. L'ànima de Son, però, sobreviu i retorna invisible a la casa on va viure. Un cop allà, s'adona dels canvis perceptius que comporta el seu nou estat:

«Puc donar nom als sentiments dels humans, segons el seu propi codi. Abans, hauria sentit una olor trista, lila, emanant en onades lentes i inaturlables. Ara sé que es diu enyorança».

Carles Fages de Climent també barreja olor i valoració literària en una sentència de les seves *Memòries*: «Molts llibres no he necessitat llegir-los; n'he tingut prou amb flairar-los per a saber el que deien».

Representació del diseg

Les olors poden representar el diseg. A *Josafat*, Prudenci Bertrana treu partit d'aquest recurs per fer-nos adonar de l'atracció mamífera que senten els seus protagonistes: «Fineta venia d'ensumar el jaç d'aquell mascle poderós; portava els narius plens de sentors d'home». Fixem-nos en l'ús que fa Fineta de les cordes de les campanes: «La bagassa s'hi havia repenjat, refre-

gant-s'hi, engorjant-les en la canal del seu pit, entortolligant-les per les cames, empapant-les d'una flaire excitant, forta, contorbadora, que encara les embalsamava». No és estrany que el seu *partenaire* rebi la recriminació següent: «Josafat, tu puts a dona».

A *Vida secreta* (1942), Salvador Dalí rememora el festeig adolescent que va establir amb la noia que ell anomena «la xicoteta del pla quinquennal» (ja que havia previst que la relació durés cinc anys). En el decurs d'una escena que té lloc als afores de Figueres, l'aixella de la noia queda a l'altura del nas de Dalí, que descriu la flaire que sent com una barreja d'heliotropi, xai i cafè torrat.

Acabem amb una frase que va adreçar per carta Napoleó a Josefina, i que Xavier Febrés recupera al seu llibre *Alguns rastres marcats a la neu*: «Arribo d'aquí a tres dies. Sobretot, no et rentis».

>> *El Mas Pla el 1957.*

Font: FUNDACIÓ JOSEP PLA. COL·LECCIÓ JOSEP VERGÉS (RAMON DIMAS).